

WILLIAM HARRISON RIKER: TWÓRCA POZYTYWNEJ TEORII POLITYKI

**Grzegorz Lissowski
Uniwersytet Warszawski**

William Harrison Riker zainicjował, prawie pół wieku temu, powstanie pozytywnej teorii polityki, która w ostatnich dekadach stała się jednym z centralnych i powszechnie akceptowanych podejść do badania zjawisk i procesów politycznych. Podejście to polega na konstruowaniu teorii w sposób dedukcyjny, a podstawowymi założeniami są: metodologiczny indywidualizm, maksymalizacja użyteczności, racjonalność ocen i decyzji podejmowanych na podstawie analizy kosztów i zysków itp. Zastosowano teorię gier i teorię wyboru społecznego do budowania formalnych modeli zachowań ludzi i zbiorowych aktorów (np. partii politycznych), instytucji politycznych oraz procesów podejmowania politycznych decyzji. Stworzyło to podstawę do rozwoju teorii politycznych opartych na metodzie dedukcyjnej, umożliwiających formułowanie przewidywań oraz ich weryfikację: eksperymentalną, historyczną i statystyczną.

Najważniejsze czasopisma, takie jak „American Political Science Review”, „American Journal of Political Science” oraz „Journal of Conflict Resolution”, poświęcają znaczną część swojej objętości formalnej analizie procesów politycznych. Pierwszym pismem poświęconym wyłącznie publikowaniu tego typu artykułów było „Public Choice” założone w 1966 r. przez członków powstałego w 1964 r. towarzystwa naukowego Public Choice Society, pod kierunkiem Gordona Tullocka i Jamesa M. Buchana (początkowo, do 1968 r., pod tytułem „Papers in Non-Market Decision-Making”). Później dołączyły do niego „Social Choice and Welfare” (od 1984), „Rationality and Society” (od 1989), „The Journal of Theoretical Politics” (od 1989) i inne.

Życie i twórczość

William Harrison Riker urodził się 22 września 1920 r. w Des Moines, Iowa. W czasie poprzedzającym Wielki Kryzys, po bankructwie księgarni, której właścicielem był jego ojciec, rodzina przeniosła się do Battle Creek, Michigan, następnie do Detroit i w końcu do Indianapolis, Indiana. W.H. Riker ukończył studia ekonomiczne w 1942 r. w DePauw University i rozpoczął pracę zawodową jako analityk w RCA. W 1944 r. rozpoczął studia doktorskie w zakresie nauk politycznych na Harvard Uni-

versity, gdzie w 1948 r. otrzymał stopień doktora. Podjął pracę na Lawrence University, gdzie pracował do 1962 r. i uzyskał stanowisko profesora.

Pobyt w Lawrence University był dla Rikera okresem dojrzewanania nowej koncepcji nauk politycznych. W tym czasie studiował m.in. artykuł L. S. Shapleya i M. Shubika *A method for evaluating the distribution of power in committee system* (1954) i wcześniejszy artykuł L. S. Shapleya *A value for n-person games* (1953), przełomowe monografie J. von Neumanna i O. Morgensterna *Theory of Games and Economic Behavior* (1944, 1947) oraz K. J. Arrowa *Social Choice and Individual Values* (1951), prace A. Downsa *An Economic Theory of Democracy* (1957), J. M. Buchanana i G. Tullocka *The Calculus of Consent: Logical Foundation of Constitutional Democracy* (1962) oraz D. Blacka *The Theory of Committees and Elections* (1958). Rezultatem analizy tych publikacji było przekonanie Rikera, że właściwym podejściem do badania zjawisk politycznych jest teoria racjonalnego wyboru.

Riker złożył aplikację do Stanford Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences i spędził w nim rok akademicki 1960-1961. W swojej aplikacji napisał: „Dzień, w której chciałbym pracować w Centrum, określam jako „formalną, pozytywną teorię polityki”. I dalej wyjaśniał: „Przez formalną rozumiem przedstawianie teorii w symbolach algebraicznych, a nie słownych. Przez pozytywną rozumiem formułowanie raczej opisowych niż normatywnych twierdzeń” (za: Amadae i Bueno de Mesquita, 1999: 276). W czasie pobytu w Stanford napisał książkę *The Theory of Political Coalitions* (1962), która była pierwszą teorią racjonalnego wyboru opracowaną przez przedstawiciela nauk politycznych i zmieniła sposób podejścia do badania zjawisk politycznych (będzie o niej mowa oddzielnie dalej).

Indywidualne starania Rikera o wprowadzenie nowoczesnego podejścia do nauk politycznych i zastosowanie teorii racjonalnego wyboru w tej dyscyplinie spotkały się z poparciem zwolenników tej teorii w innych naukach. Powstała grupa uczonych, którzy traktowali teorię racjonalnego wyboru jako podejście interdyscyplinarne. Grupa ta, w skład której wchodził: Herbert Simon, John Harsanyi, James M. Buchanan, Gordon Tullock, John Rawls, James S. Coleman i oczywiście William H. Riker, założyła w 1964 r. Public Choice Society (początkowa nazwa: Committee on Nonmarket Decision Making), zaczęła organizować coroczne konferencje i wydawać czasopismo „Public Choice”.

Lata sześćdziesiąte były okresem najważniejszych zmian w działalności naukowej i organizacyjnej Rikera. Nie tylko opublikował *The Theory of Political Coalitions*, lecz przyjął stanowisko dziekana wydziału nauk politycznych na University of Rochester, które sprawował przez piętnaście lat, a w Rochester spędził całą resztę życia, wykładając do swojej śmierci już jako emerytowany profesor. W tym czasie przekształcił niewielki wydział w potężny ośrodek zatrudniający 13 wybitnych uczonych, uznawany za jeden z trzech najważniejszych ośrodków nauk politycznych w Stanach Zjedno-

czonych Ameryki Północnej (por. Mitchell, 1988), określane często jako Rochester School (Amadae i Bueno de Mesquita, 1999). Szczególne znaczenie miało wprowadzenie przez Rikera nowatorskiego programu doktorskich studiów nauk politycznych zawierającego 14 nowoczesnych kursów i seminariów, m.in. pozytywną teorię polityki, teorie strategiczne, teorię podejmowania decyzji, techniki badań w naukach politycznych, problemy pomiaru zjawisk politycznych. W konsekwencji tych zmian studia nauk politycznych w Rochester, które nie były wcześniej uwzględniane w rankingach, zajmowały 14. pozycję w rankingu krajowym pod koniec lat sześćdziesiątych i znalazły się w pierwszej dziesiątce w kilka lat później. Oceniając przyczynę tego sukcesu, Riker napisał w liście zachowanym w archiwum wydziału: „Jedną z głównych przyczyn sukcesu wydziału, według mojej opinii, jest fakt posiadania spójnego programu studiów doktorskich, skoncentrowanego wokół pojęcia racjonalnego wyboru w podejmowaniu decyzji politycznych” (za: Amadae i Bueno de Mesquita, 1999: 280).

Stworzenie na University of Rochester wiodącego ośrodka nauk politycznych i nowatorskiego programu studiów doktorskich było bardzo znaczącym i docenianym osiągnięciem Rikera. W 1974 r. Riker został wybrany do Narodowej Akademii Nauk (NAS) i był pierwszym przedstawicielem nauk politycznych wybranym do tej akademii. W następnych latach dołączyli do niego inni, przy czym w ciągu ćwierćwiecza spośród 14 przedstawicieli nauk politycznych w NAS jedna trzecia pochodziła z Rochester. W 1975 r. Riker został wybrany do Akademii Sztuk i Nauk, a w 1983 r. został przewodniczącym Amerykańskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, a znacznie wcześniej – w 1966 r. – przewodniczącym Public Choice Society. Otrzymał honorowy doktorat wielu uniwersytetów amerykańskich (w tym: DePauw University, w którym ukończył studia, i Lawrence University, gdzie rozpoczął karierę akademicką), a także szeregu uniwersytetów zagranicznych.

Aktywność naukowa Rikera była wyjątkowo intensywna, a jego publikacje bardzo liczne i trudne do przedstawienia w krótkim szkicu biograficznym. We wspomnianej wyżej książce *The Theory of Political Coalitions*, najczęściej cytowanej, o której będzie jeszcze mowa dalej, Riker intensywnie wykorzystywał teorię gier dla pokazania, w jaki sposób może być uprawiana pozytywna teoria polityki. W dwa lata później opublikował książkę *Federalism: Origin, Operation, and Maintenance* (1964), również bardzo często cytowaną i dyskutowaną. Jego analizy federalizmu w bardzo niewielkim stopniu wykorzystują jednak modelowanie matematyczne, chociaż w znacznej mierze dotyczą negocjacji między stanami oraz między stanami a rządem federalnym. Zamiast tego są formułowane i weryfikowane poprzez rozumowania indukcyjne i dedukcyjne, liczne hipotezy na temat racjonalnych aktorów uczestniczących w tych negocjacjach i podejmowania decyzji w instytucjach federalnych. Jego twierdzenia na temat federalizmu były później ponownie analizowane i rozwijane, m.in. w jego książce *The Development of American Federalism* (1987), wydanej ponad dwadzieścia lat później.

Oprócz oryginalnej twórczości Riker starał się umacniać podstawy proponowanego przez siebie podejścia do nauk politycznych. Wspólnie z Peterem Ordeshhokiem, swoim wcześniejszym studentem, napisał podręcznik wyjaśniający podstawy pozytywnej teorii polityki *An Introduction to Positive Political Theory* (1973). Podręcznik ten, przeznaczony dla studentów i początkujących doktorantów, stanowił ważny etap w upowszechnianiu tej teorii (dalej będzie o nim jeszcze mowa oddzielnie).

W okresie, gdy Riker pełnił funkcję przewodniczącego Amerykańskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, podjął teoretyczne i empiryczne badania natury demokracji, znaczenia instytucji politycznych i roli wyborów dla demokratycznych rządów. Opublikował w tym czasie książkę *Liberalism Against Populism. A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice* (1982), uznaną przez B. Bueno de Mesquita i K. Shepsle'a (2001) za najbardziej znaczące jego dzieło (dalej będzie o niej jeszcze mowa oddzielnie). Za najważniejszą zaletę demokracji uważał możliwość odsunięcia od władzy tych, którzy nie realizują woli większości. W sposób naturalny doprowadziło go to do badania, w jaki sposób politycy mogą starać się tego uniknąć. Zwrócił na to uwagę w artykule *Political theory and art of heresthetics* (1983) i ukuł w tym celu nowy termin „heresthetics”, który oznacza strategiczną manipulację dla osiągnięcia korzyści politycznych. Pierwszą, przybliżoną odpowiedź na pytanie, jak prowadzić kampanie dla strategicznych korzyści, zawarł w książce *The Art of Political Manipulation* (1986). Poświęcił temu dwie ostatnie książki *Agenda Formation* (1993), pod jego redakcją, która ukazała się kilka dni przed jego śmiercią, oraz *The Strategy of Rhetoric: Campaigning for the American Constitution* (1996), która została opublikowana już po jego śmierci, a jest poświęcona kampanii prowadzonej dla ratyfikowania Amerykańskiej Konstytucji. Niestety, te dwie ostatnie książki nie są dostępne w polskich bibliotekach.

Starania Rikera dla propagowania pozytywnej teorii polityki nie ograniczały się do kształcenia na University of Rochester i wydawania książek. Opublikował ogromną liczbę artykułów, głównie w najważniejszych czasopismach wydawanych w naukach politycznych: „American Political Science Review”, „Comparative Politics” i „Public Choice”. Doszło do tego, że Austin Ranney, redaktor „American Political Science Review”, napisał do niego: „Istnieje niebezpieczeństwo zamiany tego pisma w „William H. Riker Review”” (za: Amadae i Bueno de Mesquita, 1999: 281). Riker angażował się bowiem we wszystkie najważniejsze problemy rozwiązywane w naukach politycznych (o niektórych, wybranych, będzie mowa w ostatniej części tego artykułu).

W czterdziestą rocznicę wydania *The Theory of Political Coalitions*, K. Maske i G. Durden opublikowali w „Public Choice” artykuł *The contribution and impact of Professor William H. Riker* (2003). Przedstawili w nim analizę cytowań prac Rikera ujawniającą jego wpływ na kilka pokoleń uczonych, nie tylko przedstawicieli nauk politycznych. Do czasu opublikowania tego artykułu książki i artykuły Rikera były cytowane po-

nad 3700 razy, w ponad 500 różnych czasopismach, przez ponad 2000 różnych uczonych. Pięć głównych jego książek i cztery artykuły były cytowane ponad 100 razy. Na przykład, *The Theory of Political Coalitions* (664 razy), *An Introduction to Positive Political Theory* (569 razy), *Liberalism Against Populism* (502 razy), *Federalism* (219 razy) i *The Art of Political Manipulation* (170 razy). Najpopularniejszymi artykułami były: *The theory of calculus of voting* (1968 – 372 razy), *Political theory and art of heresthetics* (1983 – 201 razy), *Implications from the disequilibrium of majority rule for the study of institutions* (1980 – 199 razy) i *The two-party system and Duverger's law* (1982 – 141 razy).

William H. Riker zmarł 26 czerwca 1993 r. Niewątpliwie przekształcił dziedzinę nauk politycznych w większym stopniu niż jakikolwiek pojedynczy uczyony. Był uczonym i twórcą instytucji, wizjonerem, który wprowadził metody matematycznego myślenia do badania polityki. Przez zastosowanie teorii gier i teorii wyboru społecznego do nauk politycznych stworzył nowe podejście do badania zjawisk i procesów politycznych. Określał je jako „pozytywną teorię polityki”. Poprzez swoje badania, publikacje i nauczanie przekształcił znaczną część nauk politycznych z nauki o prawach i obowiązkach obywatela do nauk społecznych zorientowanych na stosowanie nowoczesnych metod i konstruowanie teorii w sposób dedukcyjny.

Teoria koalicji

W pierwszym, wprowadzającym rozdziale *The Theory of Political Coalitions*, zatytułowanym „Perspektywa nauki o polityce” Riker argumentuje, że nauka o polityce powinna mieć postać struktury dedukcyjnej konstruowanej na podstawie intuicyjnie uzasadnionych aksjomatów, które powinny podlegać empirycznej weryfikacji. Punktem wyjścia rozważań powinny być analizy indywidualnych decyzji. Można je przewidywać, znając preferencje ludzi i warunki, w jakich dokonują wyborów. Na podstawie analizy sposobów indywidualnego podejmowania decyzji można konstruować modele zbiorowych zachowań i decyzji.

Do sformułowania teorii politycznych koalicji Riker wykorzystuje teorię gier. Wprowadza nową i fundamentalną ideę minimalnej koalicji wygrywającej. Pisze: „W sytuacjach społecznych podobnych do n -osobowej gry o sumie zerowej z wypłatami ubocznymi, uczestnicy tworzą koalicje dokładnie tak duże, jakie uznają za niezbędne dla zapewnienia zwycięstwa, a nie większe” (1962: 47). Zgodnie z jego przekonaniem, wtedy gdy racjonalni i posiadający pełną informację gracze uczestniczą w n -osobowej grze o sumie zerowej w sytuacji dopuszczalnych wypłat ubocznych, będą powstawać jedynie minimalne koalicje. Przekonanie to poddaje testom empirycznym.

Koncepcja minimalnej koalicji wygrywającej jest alternatywą wobec koncepcji maksymalizowania poparcia sformułowanej przez Downsa (1957). W modelu Down-

sa, zwłaszcza przy założeniu jednowymiarowej przestrzeni ideologicznej, politycy starają się zająć pozycję centralną, aby zmaksymalizować liczbę głosów wyborców. Według Downsa politycy zabiegają głównie o zdobycie władzy i pozycji politycznej. Riker zakłada natomiast, że politycy dążą przede wszystkim do możliwości podejmowania decyzji o podziale zasobów. W konsekwencji dążą do zmniejszenia liczby pretendentów do rozdziału zasobów. Tworzenie minimalnych koalicji wygrywających umożliwia redukcję liczby konkurentów do podejmowania takich decyzji. Znaczna część literatury na temat tworzenia koalicji i stabilności rządów powstała w rezultacie dyskusji między koncepcjami Downs'a i Rikera.

Przyjmowanie, że celem polityki jest podejmowanie decyzji alokacyjnych, pozwala Rikerowi na odróżnienie teorii polityki od teorii ekonomii. Decyzje na rynku doskonałym, gdzie decyzje poszczególnych graczy (producentów i konsumentów) mają indywidualnie niewielki wpływ na sytuację na rynku, są podejmowane prawie w mechaniczny sposób, zgodnie z prawem popytu i podaży. Decyzje polityczne są natomiast podejmowane w sposób przemyślany przez racjonalnych i strategicznie działających graczy dążących do realizacji swoich celów w warunkach gry z innymi jej uczestnikami.

W *The Theory of Political Coalitions* Riker nie tylko postulował, aby nauki polityczne rozwijały się w sposób podobny do innych nauk, ale także pokazał, jak można to robić. Przedstawione w tej książce rozwiązanie dotyczyło wprawdzie jedynie teorii koalicji i nie obejmowało całej dziedziny nauk politycznych, ale takie pokazanie efektywności podejścia za pomocą przykładu okazało się bardzo skuteczne.

Pozytywna teoria polityki

W 1973 r. Riker opublikował podręcznik *An Introduction to Positive Political Theory*, napisany wspólnie ze swoim wcześniejszym studentem Peterem Ordeshookiem. Podręcznik ten był przeznaczony dla studentów i początkujących doktorantów. Przedstawiał syntezę ówczesnych trendów w opisowej teorii polityki opartej na aksjomatycznym i dedukcyjnym rozumowaniu. Stanowił on znaczący krok dla upowszechnienia pozytywnej teorii polityki.

Książka jest bardzo dobrze, zrozumiale napisana i zawiera szereg interesujących przykładów empirycznych ilustrujących wyniki badań teoretycznych. Autorzy starali się, na ogół z sukcesem, aby była ona dostępna również dla czytelników o ograniczonym przygotowaniu matematycznym. Jedynie dla zrozumienia rozdziału 9, poświęconego rynkowi, optymalności Pareto i czynnikom zewnętrznym, konieczna jest znajomość analizy matematycznej.

Zapewne najbardziej atrakcyjne dla czytelników są rozdziały 2 i 4. Rozdział 2 zawiera bardzo interesującą, nietechniczną analizę założeń racjonalności. Rozdział 4

przedstawia słynne ogólne twierdzenie o możliwości Arrowa wraz z obszerną dyskusją empirycznych i teoretycznych konsekwencji prac Arrowa i Blacka. Wiele innych rozdziałów przedstawia zagadnienia demokratycznego podejmowania decyzji: politycznej partycypacji, zasady większości, głosowania i wyborów, a także problemy legislacji i regulacji oraz różne aspekty biurokracji. Szczególnie ważne są dwa końcowe rozdziały poświęcone przestrzennej teorii głosowania.

Ważna część książki opiera się na teorii gier. Autorzy zastosowali jednak nietypowy, odwrotny porządek wprowadzenia teorii gier. Zaczynają od gier n -osobowych o sumie zerowej. Ma to pewną zaletę, gdyż czytelnik bardzo szybko poznaje interesujące wyniki, takie jak wartość Shapleya i minimalne koalicje wygrywające. Dopiero później omawiają teorię niekooperacyjnych gier dwuosobowych o sumie zerowej i o sumie niezerowej oraz gier kooperacyjnych. Stwarza to pewne trudności przedstawienia podstaw teoretycznych.

Już w kilka lat później Dennis C. Mueller w przeglądowym artykule poświęconym wyborowi publicznemu (1976) stosuje wyraźny podział na teorie pozytywne i teorie normatywne. W obecnym stuleciu zostały opublikowane dwa bardzo ważne tomy, których autorami są David Austen-Smith i Jeffrey S. Banks pod wspólnym tytułem *Positive Political Theory: I Collective Preference* (2000) i *II Strategy and Structure* (2005).

Teoria demokracji

W książce *Liberalism, Against Populism. A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice* Riker formułuje dwie koncepcje demokracji: liberalną (jej źródła znaleźć można w *The Federalist* Jamesa Madisona) i populistyczną (odwołującą się do tradycji *Umowy społecznej* Jeana Jacquesa Rousseau). Według Rikera w obu tych modelach demokracji funkcję centralną, chociaż różną, odgrywa głosowanie. W tradycji liberalnej celem głosowania jest kontrola wybranych urzędników i reprezentantów oraz unikanie tyranii większości, natomiast w tradycji populistycznej głosowanie jest mechanizmem, za pomocą którego wola ludzi jest przekładana na działania urzędników.

Większość książki jest poświęcona analizie własności różnych metod głosowania i wykorzystuje bogaty dorobek teorii wyboru społecznego w tej dziedzinie. Znaczenie metod głosowania doskonale ilustruje rozdział drugi, w którym Autor wykazuje – na podstawie danych z wyborów powszechnych oraz z badań eksperymentalnych – do jak różnych wyników może prowadzić zastosowanie różnych metod agregacji indywidualnych preferencji wyborców. Kolejne dwa rozdziały poświęcone są analizie własności metody zwykłej większości, stosowanej głównie w sytuacji wyboru między dwiema opcjami, oraz różnych metod głosowania, stosowanych w sytuacjach, gdy

liczba alternatywnych propozycji jest większa. W odróżnieniu od klasycznych publikacji z teorii wyboru społecznego, które są poświęcone głosowaniu, Autor nie stosuje zapisów z wykorzystaniem logiki formalnej, ale uzyskuje efekt zrozumienia przez Czytelnika omawianych własności dzięki licznym i znakomicie dobranym przykładom.

Klasyczne twierdzenie o nieistnieniu metody głosowania, która spełniałaby kilka podstawowych warunków demokratycznego wyboru, udowodnione przez laureata Nagrody Nobla Kennetha J. Arrowa (od jego sformułowania w 1951 r. rozpoczął się gwałtowny rozwój teorii wyboru społecznego), zostało przedstawione w rozdziale piątym w równie klarowny, przekonujący i mało formalny sposób. Bardzo wyraźnie zostały wykazane różne konsekwencje tego twierdzenia, w szczególności niestabilność wyniku wyboru społecznego oraz możliwość manipulacji. Problemom manipulacji wynikami wyboru społecznego: przez wyborców głosujących w sposób strategiczny, a nie zgodnie z własnymi preferencjami, oraz przez tych, którzy decydują o różnych aspektach procedury głosowania (np. o kolejności wniosków poddawanych pod głosowanie), poświęcone są dwa następne rozdziały. Podobnie jak poprzednie, są one ilustrowane atrakcyjnymi przykładami (np. głosowania w Senacie w starożytnym Rzymie). Przykład możliwości i konsekwencji manipulacji demokratycznymi decyzjami zawiera również rozdział 9, w którym problem zniesienia niewolnictwa w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej został przedstawiony w pełnym historycznym kontekście i przeanalizowany z perspektywy teorii wyboru społecznego

Brak stabilności i możliwość manipulowania metodami podejmowania społecznych decyzji skłaniają Rikera do odrzucenia populistycznej koncepcji demokracji. Nie odrzuca on jednak koncepcji liberalnej. Wskazuje natomiast na konieczność pogłębionej analizy instytucji, która należy do tradycji nauk politycznych.

Ta książka Rikera powinna stanowić ważną, podstawową pozycję w kształceniu studentów nauk politycznych, a także może mieć istotne znaczenie dla szerszego kręgu odbiorców. Umożliwia bowiem, dzięki świetnie dobranym przykładom, wyjątkowej przystępności, przy zachowaniu ścisłości naukowej, zrozumienie złożonych problemów związanych z metodami głosowania i ich konsekwencjami dla funkcjonowania demokracji. Niestety, nie została jeszcze przetłumaczona, poza fragmentem pierwszego rozdziału opublikowanym w książce pt. *Populizm* (2010).

Herestetyka – sztuka politycznej manipulacji

Od początku rozważań na temat sposobów podejmowania zbiorowych decyzji w XVIII wieku zauważono, że możliwa jest manipulacja podejmowaniem tych decyzji w konsekwencji cykliczności relacji preferencji społecznej wyznaczonej za pomocą metody zwykłej większości lub własności innych metod, np. metody Bordy (markiz de

Condorcet). Pierwszym, który w systematyczny sposób przedstawił problem strategicznych manipulacji wyborem społecznym, był Robin Farquharson (1969). Później Allan Gibbard (1973) i Mark A. Satterthwaite (1975) udowodnili niezależnie od siebie pierwsze z bardzo licznej grupy twierdzeń na temat strategicznej manipulacji. Głosi ono, że funkcja społecznego wyboru, która dla dowolnego profilu preferencji indywidualnych wyznacza jedno rozwiązanie, musi być albo dyktatorska, albo też manipulowalna.

Zagadnieniu strategicznych manipulacji wyborem społecznym Riker poświęcił kilka rozdziałów w książce *Liberalism against Populism*. Później zajął się sposobami manipulacji przez polityków regułami gry politycznej, czyli „kształtowaniem świata tak, żeby móc wygrać” (1986: IX). Określił to terminem „herestetyka”. Oprócz wspomnianego wcześniej artykułu *Political theory and art of heresthetics* (1983), Riker opublikował w następnym roku artykuł *The heresthetics of constitution making: The presidency in 1787, with comments on determinism and rational choice* (1984), a przede wszystkim popularną książkę *The Art of Political Manipulation* (1986).

Książka *The Art of Political Manipulation* pokazuje, jak politycy używając herestetyki potrafią realizować swoje cele i interesy. Jest ona zbiorem dwunastu rozdziałów-opowieści; każdy ilustruje pewien specyficzny sposób postępowania. Ogólnie można wyróżnić cztery kategorie herestetycznych strategii:

1. Manipulowanie agendą: dodawanie alternatyw lub ustalanie porządku, w jakim są one głosowane.
2. Manipulowanie procedurami podejmowania decyzji: wybór korzystnej metody głosowania.
3. Strategiczne głosowanie: stosowanie nieszczerych strategii głosowania (tj. ujawnianie w głosowaniu innych preferencji niż rzeczywiste).
4. Manipulacja wymiarami: zmiana definicji sytuacji przez wprowadzenie dodatkowych wymiarów, aby uzyskać poparcie większości.

Herestetyce Riker poświęcił znaczną część ostatniej dekady swojego życia.

Wkład do najważniejszych koncepcji w naukach politycznych

Riker angażował się we wszystkie dyskusje o najważniejszych koncepcjach rozważanych w naukach politycznych, a niektóre z nich inicjował. Niemożliwe jest pełne przedstawienie niezmiernie aktywnej działalności naukowej Rikera, zawartej w ogromnej liczbie artykułów opublikowanych w najważniejszych czasopismach nauk politycznych. W celu ilustracji wymienimy jedynie kilka wybranych.

- **Indeksy siły.** Riker zainspirowany pracami Shapleya i Shubika opublikował kilka artykułów o wykorzystaniu indeksów siły w naukach politycznych, np. *A test of the adequacy of the power index* (1959) i *Some ambiguities in the notion of power* (1964).
- **Zastosowanie eksperymentów.** Riker pierwszy zastosował w naukach politycznych metodę eksperymentalną: *Bargaining in three-person game* (1967) i *Rational behavior in politics* (1970, wraz z W. Zawołą).
- **Paradoks partycypacji w wyborach.** Riker opublikował, napisany wspólnie z Ordeshookiem, artykuł *A theory of the calculus of voting* (1968), w którym przedstawili model użyteczności uczestniczenia w wyborach. Zakwestionowali w nim powszechne przekonanie, że racjonalną decyzją wyborcy jest nieuczestniczenie w wyborach, gdyż jego głos nie ma znaczenia dla wyniku wyborów. Ten kontrowersyjny artykuł był najczęściej cytowany. Przyczynił się on jednak do ważnej dyskusji na temat racjonalności wyborcy.
- **Prawo Duvergera.** W artykule *The two-party system and Duverger's Law: An essay on the history of political science* (1982) Riker przeanalizował historię prawidłowości stwierdzanej już znacznie wcześniej, lecz dopiero przez francuskiego politologa Duvergera sformułowanej jako prawo. Składa się ono z dwóch części: (1) głosowanie większościowe, przede wszystkim w okręgach jednomandatowych, sprzyja powstawaniu i utrwalaniu się systemów dwupartyjnych, (2) systemy głosowania proporcjonalnego są związane z systemami wielopartyjnymi. Jest to prawidłowość empiryczna, ale nie bezwyjątkowa, nie jest więc prawem ogólnym. Riker wykazał na tym przykładzie kumulacyjny charakter wiedzy, przeanalizował argumenty empiryczne oraz możliwe uzasadnienia teoretyczne odwołujące się do teorii racjonalnego wyboru.
- **Wymiana głosów.** Zjawisko występujące powszechnie w parlamentach, federacjach, organizacjach międzynarodowych oraz w różnych komitetach. Polega ono na zmianie początkowych, szczerych decyzji uczestników zgromadzenia decyzyjnego, w wyniku porozumienia z innymi uczestnikami w sytuacjach, gdy poprzez głosowanie podejmowane są decyzje równocześnie w kilku kwestiach, a celem tej zmiany jest uzyskanie łącznie korzystniejszych decyzji zbiorowych. Początkowo do opublikowania w 1962 r. książki J. M. Buchanana (laureata Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii w 1986 r.) i G. Tullocka pt. *The Calculus of Consent. Logical Foundations of Constitutional Democracy*, wymiana głosów (*logrolling*) była traktowana z pogardą jako sposób redukcji społecznego dobrobytu. Warunki, w których może dojść do wymiany, sformułowali m.in. Riker i Steven J. Brams *The paradox of vote trading* (1973). Wymiana głosów może prowadzić do braku stabilności. Komentując tę własność wymiany gło-

sów, napisali oni: „Zawsze istnieje taka osoba (partia), która jest wykluczona z porozumienia i właśnie ona dąży do jego zerwania. Co więcej, zawsze może tego dokonać, ponieważ zawsze może zaoferować alternatywne porozumienie, które zdominuje porozumienie już istniejące” (1973: 1245).

William Harrison Riker był uczonym, który poprzez stworzenie nowego podejścia do badania zjawisk i procesów politycznych, nazywanego pozytywną teorią polityki, opartego na teorii racjonalnego wyboru i wykorzystującego metody matematyczne, stworzył podstawę do rozwoju nauk politycznych jako teorii konstruowanych w sposób dedukcyjny, możliwych do empirycznej weryfikacji.

Bibliografia

- Amadae, S.M., Bueno de Mesquita, Bruce. 1999. *The Rochester School: The origins of positive political theory*. „Annual Review of Political Sciences” 2: 269-96.
- Austen-Smith, David, Banks, Jeffrey S. 2000. *Positive Political Theory I: Collective Preference*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Austen-Smith, David, Banks, Jeffrey S. 2005. *Positive Political Theory II: Strategy and Structure*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Bueno de Mesquita, Bruce, Shepsle, Kenneth. 2001. *William Harrison Riker 1920–1993. A Biographical Memoir*. „National Academy of Sciences Biographical Memoirs” 79: 1-22.
- Farquharson, Robin. 1969. *Theory of Voting*. New Haven: Yale University Press.
- Gibbard, Allan. 1973. *Manipulation of voting schemes: a general result*. „Econometrica” 41: 587-601.
- Maske, Kellie, Durden, Garey. 2003. *The contribution and impact of Professor William H. Riker*. „Public Choice” 117: 191-220.
- Mitchell, William C. 1988. *Virginia, Rochester, and Bloomington: Twenty-five years of public choice and political science*. „Public Choice” 56: 101-119.
- Mueller, Dennis C. 1976. *Public Choice: A Survey*. „Journal of Economic Literature” 14: 395-433.
- Riker, William H. 1959. *A test of the adequacy of the power index*. „Behavioral Science” 4: 120-131.
- Riker, William H. 1962. *The Theory of Political Coalitions*. New Haven: Yale University Press.
- Riker, William H. 1964. *Federalism: Origin, Operation and Maintenance*. Boston: Little, Brown.
- Riker, William H. 1964. *Some ambiguities in the notion of power*. „American Political Science Review” 58: 341-349.
- Riker, William H. 1967. *Bargaining in three-person game*. „American Political Science Review” 61: 342-356.
- Riker, William H. 1980. *Implications from the disequilibrium of majority rule for the study of institutions*. „American Political Science Review” 74: 432-446.
- Riker, William H. 1982. *The two-party system and Duverger’s Law: An essay on the history of political science*. „American Political Science Review” 76: 753-766.
- Riker, William H. 1982. *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. San Francisco: Freeman. Fragment pierwszego rozdziału

- tej książki został przetłumaczony na j. polski i opublikowany w książce pod red. Olgi Wysockiej *Populizm*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2010, s. 266-279.
- Riker, William H. 1983. *Political theory and art of heresthetics*. W: Ada W. Finifter (red.), *Political Science: The of the discipline*. Washington: American Political Science Association, s. 47-67.
- Riker, William H. 1984. *The heresthetics of constitution making: The presidency in 1787, with comments on determinism and rational choice*. „American Political Science Review” 78: 1-16.
- Riker, William H. 1986. *The Art of Political Manipulation*. New Haven: Yale University Press.
- Riker, William H. 1987. *The Development of American Federalism*. Boston: Kluwer.
- Riker, William H. 1993. *Agenda Formation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Riker, William H. 1996. *The Strategy of Rhetoric: Campaigning for the American Constitution*. New Haven: Yale University Press.
- Riker, William H., Brams, Steven J. 1973. *The paradox of vote trading*, „American Political Science Review” 67: 1235-1247.
- Riker, William H., Ordeshook, Peter. 1968. *A theory of the calculus of voting*. „American Political Science Review” 62: 25-42.
- Riker, William H., Ordeshook, P. 1973. *An Introduction to Positive Political Theory*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Riker, William H., Zavoina, William J. 1970. *Rational behavior in politics*. „American Political Science Review” 64: 48-60.
- Satterthwaite, Mark A. 1975. *Strategy-proofness and Arrow's conditions: existence and correspondence theorems for voting procedures and social welfare functions*. „Journal of Economic Theory” 10: 187-217.